КИРИЛО - МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР - БАН
Вх. № 119 НО-05-05
Дата 21.10.2026

Конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“

област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология за нуждите на секция
„Кирило-Методиевско книжовно наследство“,
обявен от „Кирило-Методиевския научен център“ при БАН
и обнародван в ДВ, бр. 61 от 03.07.2026 г.

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д-р Ростислав Александров Станков

Данни за конкурса.

Единствен кандидат по обявения от „Кирило-Методиевския научен център“ при БАН конкурс за „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на секция „Кирило-Методиевско книжовно наследство“ (ДВ, бр. 61/03.07.2026 г.) е гл. ас. д-р Иван Иванов Илиев. По процедурата на конкурса не са допуснати нарушения и тя е в съответствие с нормативните изисквания, кандидатът отговаря на минималните национални изисквания по чл. 2б от ЗРАСРБ за научната област 2. Хуманитарни науки.

Биографични данни за кандидата.

Иван Иванов Илиев е роден на 19 ноември 1985 г. в София. Кандидатът има: бакалавърска степен по специалността „Класическа филология“, придобита през 2010 г. във Факултета по класически и нови филологии към СУ „Св. Климент Охридски“; магистърска степен по специалността „Старобългаристиката в контекста на византийската книжовност“, придобита през 2012 г. в катедрата по „Кирилометодиевистика“ към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. През периода 2013–2016 г. е редовен докторант в Института за литература към БАН, като в края на периода успешно защищава дисертация на тема „Тълкуването на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод“. От 3 август 2015 г. до настоящия момент Иван Илиев е на работа в Богословския факултет към СУ „Св. Климент Охридски“, а през периода 30.05.2018–01.03.2020 г. е бил литературен сътрудник в Института за литература към БАН, където е извършвал научноизследователска дейност в областта на обществените и хуманитарните науки. Освен класическите езици кандидатът владее български, руски и английски език, има допълнителна квалификация по разговорен латински във *Vivarium Novum* – Монтела,

Италия (2005–2006 г.). Иван Илиев през 2015 г. е специализант към *Ernst Mach Grant* във Виена, Австрия, а през 2020–2022 г. е стипендиант на *Alexander von Humboldt Foundation* във Фрайбург, Германия; има и награда със стипендия за „Млад учен“ от EABS в Берлин, Германия. От 2024 г. насам е председател на *Асоциацията за развитие на университетското класическо образование* (АРУКО) със седалище в София.

Преподавателски опит.

От професионалната характеристика на гл. ас. д-р Иван Илиев се вижда, че кандидатът има над десетгодишен преподавателски опит, който включва преподаване на: библейски гръцки език и латински на студенти от специалността „Теология“, старогръцки език на студенти от специалността „Археология“, средновековна старобългарска ботаника на студенти от специалността „Българска филология“, латински език на студенти от специалността „Румънска филология“, избираем курс „Новозаветни апокрифи“ на студенти от специалността „Религията в Европа“. Преподавал е също английски и старобългарски език в Националната гимназия за древни езици и култури „Константин-Кирил Философ“, работил е като учител и в други средни училища в София. Кандидатът притежава умения за работа със студенти, умения за работа в екип в научноизследователски и образователни проекти.

Научни трудове.

Професионалните интереси на гл. ас. д-р Иван Илиев са насочени към проучването на средновековното българско книжовно наследство и по специално към старобългарската преводна книжнина. Общият брой на публикациите на кандидата е 29: 3 монографии и 26 статии и студии (това число не включва онлайн публикациите, рецензиите и преводите). В настоящия конкурс кандидатът участва с 3 монографии, 9 студии и 11 статии.

Ще се спрем накратко на основните трудове на кандидата.

Първата монография (*Тълкуването на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод*. София, 2017, 628 с.) се основава на дисертационния труд на кандидата и е обширно изследване на едно от екзегетичните съчинения на раннохристиянския богослов от началото на III в. – св. Иполит Римски, който е забележителен тълкувател на редица библейски книги. Монографията съдържа изследване, разделено на четири глави, издание на *Тълкуването на Книга на Даниил* от Иполит Римски (по-нататък само *Тълкуването*) по два преписа (*Мо* – ръкопис № 486 от сбирката на Йосифо-Волоколамския манастир, ф. 113, РГБ, Москва; *Ro* – ръкопис №

448 от сбирката на Рогожското гробище в Москва, ф. 247, РГБ, Москва) и старобългарско-гръцки индекси по посочените два ръкописа.

Първа глава („Св. Иполит Римски и неговото творчество във византийската и в славянската книжнина“) има въвеждащ характер и е посветена на личността и делото на Иполит Римски. Специално внимание е отделено на същността и структурата на Книгата на Даниил – първата от апокалиптичните библейски книги. Също така авторът подробно се спира на историята на проучванията на *Тълкуването*.

Първият раздел на *втората* глава („Иполитовото тълкувание върху Книга на пророк Даниил: текстологическо проучване“) има археографски характер и описва подробно славянските и гръцките ръкописи, в които е включено *Тълкуването*, както и съдържанието и тематиката на съчинението.

Вторият раздел представлява текст-критичен анализ на взаимоотношението между славянските преписи, който включва разночетенията (граматически и лексикални) и общите грешки. Според автора „първоначалният“ (по-скоро – най-ранният) превод на *Тълкуването* е направен в края на IX или в самото начало на X в. (с. 82).

Третият раздел на тази глава разглежда детайлно разказа за Сусана от 13 глава на Даниил, липсваща в масоретския текст. Прецизният анализ на лексикалните варианти в отделните преписи позволява на автора да стигне до извода, че са налице два старобългарски превода на разказа за Сусана.

Четвъртият раздел е концентриран върху пробематиката на стиховете на Книга на Даниил в *Тълкуването* на Иполит Римски. Съпоставката на стиховете от Книгата на Даниил в пълния ѝ превод с превода в Тълковните пророци и Паримейника води до извода, че преводът на *Тълкуването* е нов небогослужебен превод.

В *петия* раздел на *втора* глава е направено сравнително проучване между старобългарския превод на *Тълкуването* и неговия гръцки първообраз. Вниманието е насочено към липсите, разместванията, преосмисляниятa и добавките в старобългарския превод спрямо гръция текст. В гръцкия текст ясно са разграничени две традиции: „балканска“ и „малоазийска“. Старобългарският превод възхожда към „гръцки първообраз от балканската манастирска книжнина, а не към образец от Константинополската библиотека“ (с. 120).

Трета глава („Особености на превода на Иполитовото тълкувание върху Книга на пророк Даниил“) е съсредоточена върху особеностите на превода на *Тълкуването*, като авторът се е спрял на лексикалната вариативност, лексемите от неславянски произход, хапаксите и редките лексеми. Лексикалната вариантивност обхваща от една

страна така наречените „кирило-методиевски“ и „преславски“ думи, а от друга – съотношението гръцка дума и нейните старобългарски съответствия и старобългарска дума и нейните гръцки съответствия. Изследването се извършва основно по препис *Мо*, като се допълва с данни от други преписи, най-вече *Ro*.

При изследването на езиковите особености на превода на *Тълкуването* е откроен значителен брой лексеми, които според автора са характерни за ранните старобългарски текстове, като *Супрасълския сборник* и *Симеоновия сборник* по преписа от 1073 г. На тази основа е направен изводът, че *Тълкуването* принадлежи към най-ранните преводи на старобългарската книжнина. От една страна в превода на *Тълкуването* „се забелязва влиянието на по-авторитетната и свързана с мисията на св.св. Кирил и Методий книжовна традиция и с най-ранните преводачески решения, а от друга е налице стремежът за прилагане на един по-нов подход при превода, характерен за Преславската книжовна школа – склонност към превод по смисъл, лексикално разнообразие, избягване на гърцизмите, навлизане на български думи от ежедневието, сред които са и редица прабългаризми“ (с. 218). Още един цитат: „Езиковите черти на превода на ИТКПД (*Тълкуването* – Р.С.) … показват както следи от ранния Кирило-Методиев език и стил, така и някои признаци на новите преводачески модели, които се пораждат в Преслав“ (с. 221).

Без да възразяваме принципно срещу възможността преводът на *Тълкуването* да е преславски, ще отбележим, че лексикалният анализ не е издържан в някои отношения. В изследването въпросът за „кирило-методиевските“ и „преславските“ думи от една страна не е поставен ясно, от което следва, че наблюденията върху тях съвсем не са достатъчни за направените от автора изводи, според когото езикът на *Тълкуването* „се характеризира по-скоро с употреби на предпочитаната лексика в Преславското книжовно средище“ (с. 125). По-нататък на същата страница се казва, че за „характерни кирилометодиевски лексеми се смятат жрьтва ‘жертвоприношение’, дрѣво ‘дърво’, тъмнианъ ‘тамян’, но които също се използват в преславски паметници“. „Кирило-методиевски“ думи не само се употребяват в *Тълкуването*, но в редица случаи те доминират: врань (14 употреби) срещу рать (7), дрѣво (18) срещу дрѣво (7), животъ (13) срещу жизнь (6), рыжа (8) при липса на котъига и единична употреба на свита; в някои случаи има паритет между дублетите: поученье (2) – ѫлъканье (2), боуи (1) – жродъ (1). Освен това на с. 122 сред изследванията, оформили представата за „кирило-

методиевските“ и „преславските“ думи, са посочени две монографии на Р. М. Цейтлин (Лексика старославянского языка. Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. Москва, 1977; Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв. София, 1986). В посочените трудове на Цейтлин няма рязко и категорично разграничаване на лексиката на „преславска“ и „кирило-методиевска“ („охридска“), нейната цел е синхронен анализ на мотивираните думи и словообразувателните модели. Освен това проблемът с посочените дублети в тази светлина е формулиран за пръв път от И. Добрев в две статии, публикувани след първата монография на Цейтлин (Гръцките думи в Супрасълския сборник и втората редакция на старобългарските богослужебни книги. – Български език, XXVIII, 1978, № 2, 89–98; Текстът на Добромировото евангелие и втората редакция на старобългарските богослужебни книги. – Български език, XXIX, 1979, № 1, 9–21). Откроява се още една неточност. Твърдението, че Преславската книжовна школа проявявала склонност към превод по смисъл, буди недоумение. На с. 127 е цитирана статията на Д. Иванова-Мирчева (К вопросу о характеристике болгарских переводческих школ от IX–X до XIV века. – Palaeobulgarica/Старобългаристика, I, 1977, № 1, 37–48) по отношение на употребата на глаголи от несвършен вид в Преславската школа, но в същата статия ясно е казано, че преводът по смисъл е характерен за Кирило-Методиевските преводи, докато в Преславската книжовна школа се наблюдава стремеж към по-голяма близост до оригинала, т.е. – към буквализъм. На няколко пъти без конкретни коментари се споменава големия брой прабългаризми (с. 58, 76, 218, 221). В индексите към ръкописи *Mo* и *Ro* могат да бъдат посочени следните 9 прабългаризми: кънигы, сокꙋнн (*Ro*), батогъ, ковьчегъ, крꙋгъ, коумиръ, кънигꙋнн, сапогъ, шаръ (*Mo*). От тях батогъ, кънигы и крꙋгъ са със спорна етимология (литературата по въпроса е достатъчно обширна).

Четвърта глава („Рецепцията на Иполитовото тълкувание върху Книга на пророк Даниил през следващите векове“) цели да открои мястото на *Тълкуването* в книжнината на *Slavia orthodoxa* през вековете, като се започва от старобългарската епоха, минава се през периода XII–XIII в. и се стига до късната епоха на XVI–XVII в. Авторът изследва *de visu* и по дигитални копия редица ръкописи (руски летописи и хронографи, историко-апокалиптични произведения, сборници с различно съдържание и др.), описани подробно в специални таблици, в които има части от *Тълкуването*. Направеният преглед на *Тълкуването* в славянската ръкописна традиция позволява на

Иван Илиев да стигне до извода, че старобългарският превод не е останал затворен в рамките само на старобългарската традиция, а е намерил широко разпространение както на Балканите, така и в източнославянската и молдавската традиции.

Допълнителна стойност на книгата придава изданието на *Тълкуването* по три ръкописа: посочените по-горе *Mo* и *Ro* и АСП 138 от XVI в., съхраняван в Националната научна библиотека „В. Стефаник" в Лвов. Изданието на *Mo* и *Ro* е снабдено със старобългарско-гръцки индекси на всички пълнозначни лексеми, което е от първостепенно значение за попълване на старобългарското словно богатство, за по-нататъшни изследвания в областта на историческата лексикология, както и за изучаване на преводаческата техника. Изданието и индексите са изпълнени с академична прецизност.

Втората монография на кандидата *(Жития на български светци в латинската традиция.* Благоевград, 2020, 224 с.) е посветена на житията на св. Петка Търновска (Параскева Епиватска) и св. Йоан Рилски, съставени от патриарх Евтимий през втората половина на XIV в. и преведени по-късно на латински: първото от хърватския мисионер Рафаел Левакович през XVII в., когато латинската пропаганда съумява да предизвика Чипровското въстание, а второто – в средата на XIX в. от руския свещеник, член на ордена на йезуитите Иван Мартинов (Jean Martinoff), – може би в опит да се предизвика някакъв интерес у западноевропейската публика към непознатия православен Изток. Книгата съдържа: 1) издание на житието на св. Петка по Молитвослова на Божидар Вукович от 1521 г. (Рц 21, НБИВ, Пловдив); 2) превода на Левакович, отпечатан в Acta Sanctorum през 1854 г.; 3) издание на житието на св. Йоан Рилски по препис от Стишен пролог от 1368-1376 г. (БАН, 73) и руски старопечатен Пролог от 1696 г.; 4) превода на Мартинов, отпечатан в Acta Sanctorum (X/9). Изданията са съпроводени със старобългарско-латински и латинско-старобългарски индекси, направени с безукорна прецизност.

Третата книга (*Жития на български светци в латинската традиция.* София, 2026, 284 с.) е второ, допълнено и преработено издание на предходната. Това е хабилитационният труд на Иван Илиев. В това издание авторът е добавил 5 нови параграфа. *Първият* от тях е посветен на най-ранния труд по история на България (*De antiquitate Paterni soli, et de rebus Bulgaricus ad suos Compatriotas*), написан през 1667 г. от Петър Богдан Бакшев. *Вторият* параграф („Европа, Руската империя и Просвещението през XIX в.") засяга културния обмен между Русия и Западна Европа във връзка със засиленото присъствие на римокатолическата Църква в културния живот

на Русия по това време. *Третият* параграф („Обществото на Боландистите“) очертава ролята и мястото на Боландистите в контекста на европейското Просвещение през XIX в. *Четвъртият* и *петият* параграф са посветени на личността, творчеството и дейността на Иван Гагарин – католик, писател и църковен деец, член на „кръжока на шестнадесетте“ (опозиционна група от млади руски аристократи) и на ордена на йезуитите. Параграфите хвърлят допълнителна светлина върху културния контекст, свързан с преводите на житията на св. Петка и св. Йоан Рилски, като очертават картината на интереса в западноевропейска среда към българското книжовно наследство през XVII–XIX в.

Трите книги на Иван Илиев следва да получат изключително висока оценка, те без съмнение са ценен принос както за българската, така и за европейската медиевистика.

Тематиката на студиите и статиите на кандидата се отличава с голямо разнообразие. Някои от тях предхождат разгледаните вече три монографии: *The Greek Tradition of Hippolytus' Commentarii in Danielem and the Slavonic Translation*. – Scripta & e-Scripta, 16–17, 2017, 243–265; *Фрагментът* 0 видѣнии иєже видѣ пророкъ Даниилъ *в славянската ръкописна традиция*. – Старобългарска литература, кн. 55–56, 2017, 74–95; *Библейските цитати от девтероканоничната книга Сусана в славянската преводна традиция (предварителни бележки)*. – В: Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката. Съставители и редактори А. Ангушева, М. Димитрова, М. Йовчева, М. Петрова-Танева, Д. Радославова. София, 2016, 225–251.

Други студии продължават изследванията върху творчеството на Иполит Римски, като две от тях са посветени на *Слово за Антихриста*: *The Book of Daniel, included in the Chronicle of Johannes Zonaras, No 105 from the Zograf monastery (Preliminary notes)*. – Scripta & e-Scripta, 23, 2023, 231–260; *On Bible Quotations in the Medieval Slavic Version of Hippolytus' De Christo et Antichristo*. – Scripta & e-Scripta, 22, 2022, 267–296; *Newly Discovered Slavonic Manuscripts, Containing De Christo et Antichristo and Commentarii in Danielem by Hippolytus of Rome*. – Palaeobulgarica/Старобългаристика, XLXIX, 2025, № 3, 145–164.

Още една публикация е свързана с творчеството на Иполит Римски (*On Lexical Choices in the Slavonic Tradition of Hippolytus' De Christo et Antichristo*. – Palaeobulgarica/Старобългаристика, XLV, № 3, 2021, 93–110). Това е първата от поредицата статии, в които се изследва важния за догматиката на раннохристиянската

Църква старобългарски превод на *Слово за Антихриста* от Иполит Римски, което според автора е преведено в края на IX – началото на X в. заедно с превода на *Тълкуването*. Изследването е осъществено по споменатия по-горе ръкопис *Ro*. Обект на изследването е лексиката, разделена в три категории: 1) редки думи в библейски цитати; 2) думи, характерни и за други славянски текстове, но с необичайна, според автора, употреба; 3) морска терминология. Анализът на лексиката е на добро ниво, но се забелязват и някои неточности. При думата вранина 'коприна, копринена тъкан' (Откр 18:12) са споменати вариантите сирикь и сирика, като за последния се твърди, че е правописен вариант на думата сиринъ 'сириец'. Всъщност става дума за копиране на гръцката дума σηρικός или σιρικός 'копринен', още повече, че в други ръкописи в същия библейски стих се срещат вариантите сꙋрикъ, сиракъ (Сол 57/57, 1577 г., РНБ, Санкт Петербург; ф. 37, № 156, XVII в., РГБ, Москва). На с. 97 като основна форма е посочена оутъкъ вм. правилната старобългарска жтъкъ.

Широките научни интереси на кандидата отразява студията *Как да тълкуваме термина „възпитание“ на български и на английски език?* – Sѣло, 33, 2026, 1–34, <https://www.abcdar.com/magazine/XXXIII/Dzl_2026_br33_17_Ekaterina_Tomova_Ivan_I_Ilieva_Terminut_Vuzpitanie_na_bg_i_na_angliiski.pdf>, написана в съавторство с Екатерина Томова. В нея Иван Илиев в разбора на понятието „образование“ използва знанията за старобългарските преводи, за да проследи развоя на схващането за „възпитание“ и „образование“ през Средновековието.

С това завършваме краткия обзор на трудовете на кандидата, тъй като не е възможно в рамките на настоящата рецензия да бъде обхванат целия спектър от теми в неговите публикации.

Цитирания.

От представената справка за цитирания (над 100 на брой) се вижда, че трудовете на Иван Илиев са добре познати както в България, така и в чужбина. Всички публикации са намерили своя читател в една или друга степен, като най-много цитирания (57) се падат на монографията за *Тълкуването*.

Участие в научни форуми и научни проекти.

Гл. ас. д-р Иван Илиев има редица участия в научни форуми с доклади, които обаче липсват в документацията. Кандидатът има участие в 8 национални и 2 международни научни проекта.

Заключение.

Гл. ас. д-р Иван Илиев в настоящия конкурс за академичната длъжност „доцент“ за нуждите на секция „Кирило-Методиевско книжовно наследство“ към „Кирило-Методиевския научен център“ при БАН се представя с разнообразна по проблематика научна продукция с редица съществени приноси най-вече в областта на преводната старобългарска книжнина, като трудовете му са от значение за определяне на нейното място в Кирило-Методиевата епоха, а така също и за по-нататъшното развитие на историческата лексикология и лексикография. Кандидатът е един завършен изследовател и специалист от много висока класа, който и за в бъдеще без съмнение ще продължи да допринася за развитието на българската медиевистика.

Научноизследователската и преподавателска квалификация на кандидата отговарят на всички изисквания на чл. 24 от ЗРАСРБ и чл. 53 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, затова убедено препоръчваме на членовете на Научното жури да изберат гл. ас. д-р Иван Иванов Илиев за „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология за нуждите на секция „Кирило-Методиевско книжовно наследство“ към „Кирило-Методиевския научен център“ при БАН.

19.10. 2026 Рецензент:

С о ф и я (проф. д-р Ростислав Станков)